

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” на Кевин Майкъл Стивънсън на тема: „**Философията на настоящето като ценност: феноменологични, етични, антропологични и терапевтични аспекти**”

от

Правда Добринова Спасова, д.ф.н.
професор по естетика и философия в НХА

Дисертацията на Кевин М. Стивънсън, редовен докторант по професионално направление 2.3. Философия /Философия с преподаване на английски език/, с научен ръководител доц. д-р Веселин Дафов е с обем 328 страници, структурирана в четири глави и заключение и представлява един опит за разглеждане на начина на човешкото съществуване през призмата на настоящето. Понятието за настояще, първоначално разбрано в конвенцията на „Философия на настоящето” на Джордж Хърбърт Мийд, с развитието на темата се разглежда във феноменологически аспект и се търси неговата роля в етиката, антропологията и дори терапията. Така философският акцент се прехвърля от позитивистично прагматисткото мислене на Мийд към дълбинните екзистенциални въпроси, свързани с кондицията на човека в Хайдегеровите разсъждения относно Dasein и автентичността на субекта.

Навлязъл в парадигмата на мисленето на Хайдегер и европейската феноменологическа традиция, авторът естествено се насочва към критика на така наречената Модерност, приела картезианското обективизиране на настоящето с всичките му консеквенции, на първо място касаещи Аз-а, наричан в дисертацията „пунктуалния” Аз . На просвещенската познавателна дихотомия, която според К. Стивънсън, не позволява на Аз-а

да излезе от неавтентичността на маската на *prosopon*, е противопоставена идеята за личността като ипостаза. (Смятам, че този превод на *hypostasis* е по-удачен, защото го разграничава от стриктно църковното „ипостас“.)

Ипостазната личност се схваща като противопоставена на реифицирания субект, тя е флуидна, в движение, насочена към случването се, затова и нееднозначна като понятие. Тази концепция, вдъхновена от разсъжденията на Левинас относно времето и съществуването, е в основата на дисертацията.

Подходящата философска традиция при боравенето с подобни недостатъчно понятизирани понятия е, разбира се, феноменологичната. В първа глава „Феноменология и ориентация към настоящето“ Кевин Стивънсън подробно обоснова именно това: пригодността на феноменологическия подход към познанието, за се схване де-обективизацията на настоящето като необходима за постигането на автентичност. Тук вниманието привлича акцентът върху различието във възгледите на Хусерл и Хайдегер и явното предпочитание на автора към екзистенциалистката оцветеност на мисленето на Хайдегер, изразена в характеристиката на *Dasein* като „погълнат от отношението си с настоящето“, загрижен за това, което е привлякло интереса му. Разочароващ в тази глава за мен е разделът посветен на разбирането като ипостаза и *verstehen*. Илюстрирайки начина, по който феноменологията се отнася към *verstehen*, авторът просто се е задоволил с колаж от цитати на различни изследователи, като се е позовал предимно на книгата на Майкъл Мартин „*Verstehen: The Uses of Understanding in the Social Sciences*“. В края на краищата, всички тези наредени един след друг цитирани абзаци, недостатъчно изясняват основанията да се въведе немската дума за разбиране като противопоставена на така да се каже, „ипостазното разбиране“, да влезе в терминологията на автора.

Може да се каже, че втората глава от дисертацията „Етиката през не-обективизираното настояще” е интерпретация на Хайдегеровото Dasein предимно в поведенческите му аспекти, чрез коментарите на разсъждаващи върху това понятие автори. Тук неортодоксалната, широко критикувана в етическите ѝ импликации концепция на Хана Аренд за маската във феноменалния свят би трябвало да бъде изложена по трудовете на самата авторка, а не по книгата на Рюдигер Зафрански за Хайдегер. К.Стивънсън твърдо се придържа в рамките на автори от стриктно феноменологичната традиция, затова липсата на сериозен анализ на възгледите на Аренд е обяснима, но липсата на поне споменаване на преведените на английски като „*The Nature of Sympathy*” и „*Ressentiment*” знакови трудове на Макс Шелер в раздела, разискващ въпроса за емпатията, ми се струва сериозен пропуск.

Последните части на тази глава, „Посредствеността обективизира настоящето”, „Другите и разбирането” и „Възможности и другите” са добър преход към трета глава на дисертацията, посветена на антропологичните концепции за Аз-а, свързани с не-обективизираното настояще. Именно в тази глава, според мен, е силата на дисертацията, нейната теоретическа ценност. Тя е свидетелство за способността на докторанта да мисли самостоятелно и да ситуира собствените си тези в контекста на цялостната феноменологична парадигма на мислене, към която е избрал да се присъедини.

Стъпил на разграничението между пунктуалния Аз и „променливия” или според термина на психиатъра Робърт Джей Лифтън, „Протеев” Аз (по подобие на морския бог Протей, който приема променливи форми), в тази глава Кевин Ствънсън развива теоретическите възможности на оригиналната си концепция за ипостаза като особен вид идентичност. Тук единствено бих препоръчала една препратка към идеята на Делъоз и Гатари за номадичния субект, която е релевантна към разсъжденията на

автора за постоянно преобразуващия себе си Протеев Аз. Авторът обаче и тук е верен на привързаността си към мисленето на Хайдегер и неговите коментатори и трудно прекрива към други хоризонти. Все пак, в рамките на базираната на Хайдегеров анализ интерпретация, тази централна за работата глава, предлага многостранен анализ на модела, представен графично на с.34 от дисертацията, предлагащ разбиране за човека през модификациите на понятието ипостаза.

Последната глава „Ролята на настоящето в терапията” решително има нужда от доразвиване. Особено разделът, посветен на ролята на естетическото преживяване и действие. Авторът би могъл да разгърне феноменологическия прочит на естетическия опит, включвайки и идеите на Мерло Понти, но отново се е ограничил до възгледите на Хайдегер и то предимно през споменатия труд на Зафрански. Като недостатък на този прекомерно кратък раздел намирам и позоваването на Робърт Джей Лифтърн през книжката на Ялом за екзистенциалистката психотерапия. Квалифицирам това по-скоро като небрежност или неопитност, отколкото като невежество, защото Лифтърн съвсем не е непознат за докторанта автор. Напротив, именно върху неговата теза бе разгърната концепцията на К. Стивънсън за двата вида Аз. Предполагам, а такова впечатление остава и цялостния текст на тази завършваща дисертацията глава, че докторантът просто е бързал да приключи работата си и е „смачкал” тази страници. Съветвам го, ако ще готви труда си за издаване, да обговори, следвайки иначе интересния си подробен план като включи нови автори – освен споменатият мимоходом Фуко (без необходимата референция), и методите на Гатари при работа с психично нестабилни пациенти.

Бих го поощрила да добави и раздел, посветен на доста актуалната напоследък арт-терапия, промотирана в САЩ от последователката на Юнг, Маргарет Наумбург. Основана на фройдистката идея за сублимацията, арт терапията, чрез упражняване на някакъв вид изкуство, цели хората да се

научат сами да достигат до корените на нарушаващите равновесието им неосъзнати проблеми, които понякога могат да предизвикат и сериозни физически страдания. Психолозите отдавна са наясно, че често причина за човешкото неудовлетворение, гравитиращо към житейски и дори психиатрични разстройства е потиснатата творческа енергия. Затова препоръчват занимания с изкуство. Припознавайки се като артист, човек е способен да се убеди, че може да твори себе си и живота си свободно и уникално. За него всеки миг е нов и всеки миг твори следващия, което винаги е тук и сега – тоест борави с едно перманентно, не-обективизирано настояще.. Осъзналият себе си като творческа личност, човекът осъзнава настоящето като поле на възможности, защото само в настоящето може да се осъществи творческият акт. Процесът на вътрешно опознаване чрез творчество е и начин за самоидентификация, респективно постигане на автентичност. При този процес моделирането на материала се превръща в акт на моделиране на човешката индивидуалност.

Убедена съм, че едно допълнение на последната глава в тази посока не само би обогатило текста, но и би внесло разнообразие чрез представянето на още една, различна от феноменологичната и екзистенциалистката традиция, която също изразява стремеж към автентичност чрез „гешалтова промяна”, ако използвам езика на докторанта.

Заключението на дисертацията е кратко, но свидетелства за вярата на Кевин Стивънсън, че промяната в нашето схващане за света по посока разбиването на традиционното познание, основано на разбирането като дидактичен процес, свързан с обективизацията на настоящето, може да подобри човешката кондиция.

Приветствам подобен оптимизъм относно силата на философията да променя света. Трябва да призная обаче, че самата аз съм скептична, защото разбирането в така предложената от докторанта феноменологична

конвенция е твърде субективна категория и въпреки евентуалната загрижена насоченост към света и към другите, така схванатото разбиране ни обвива в паяжината на собствените ни идеи и предпочитания като в крайна сметка ни монадизира.

Предложеният в превод автореферат на дисертацията е изпълнен с неточности и внася само объркване у читателя. Английският вариант отразява по-точно тезите на дисертацията, но и на него, както и на българския, липсва самооценка за приносните моменти на работата. Все пак, те биха могли да се изведат от въведението, където внимателно са посочени целите на изследването. Цитираната и използвана литература е релевантна на съдържанието на дисертацията, макар че би могла да е по-разнообразна.

Осъзнавам, че по-голямата част от оценките ми за предложената дисертация „Философията на настоящето като ценност: феноменологични, етични, антропологични и терапевтични аспекти” са критични. Все пак, предлагам на уважаемото жури да присъди на Кевин Стивънсън за нея образователната и научна степен „доктор”, защото тя е добър опит за самостоятелно мислене в рамките на трудна философска парадигма и на автора ѝ трябва да бъде дадена възможност да развива по-нататък своите теоретически способности.

София, 1.09. 2017

Подпис:

проф, д.ф.н. Правда Спасова